

рабовладельцами. Их трактаты («О земледелии» и «О сельском хозяйстве») содержат практические рекомендации по эффективному ведению хозяйства, бережливому отношению к имуществу, рациональному распределению сбережений в материальной и денежной форме.

Падение нравственности, распространение потребительского образа жизни, излишеств и разгула в среде знати привело к сокращению национальных сбережений Древнеримской Империи. Денежные активы рабовладельческих аристократов «перетекли» к владельцам торгово-промышленного капитала – индийским и арабийским экспортерам предметов роскоши – или приняли материальную форму (украшения, драгоценности, картины, произведения искусства и т.д.) [16, С. 325].

Таким образом, сберегательную мысль древности отличают идеи умеренности, признание доминирующей (но не исключительной) роли нравственных добродетелей, поиск истинного богатства внутри человека, а не во внешнем мире материальных благ. Согласно распространенной точке зрения философов Древнего Мира, благосостояние народа и отдельного индивида является следствием духовного богатства.

Источники и литература:

1. Дмитриченко Л. И. История экономических учений : учеб. пос. / Л. И. Дмитриченко – Донецк, «КИТИС», ДонГУ, 1999. – 452 с.
2. Всемирная история экономической мысли : в 6 т. / под ред. В. Н. Черковец, Е. Г. Василевского, А. Г. Худокормова и др. – М. : Мысль, 1987-1997. – Т. 1 : От зарождения экономической мысли до первых теоретических систем политической экономии. – 1987. – 606 с.
3. Ксенофонт. Киропедия / В. Г. Борухович, Э. Д. Форолов. – М. : Наука, 1976. – 335 с.
4. Ксенофонт Афинский. Сократические сочинения / пер., ст. и коммент. С. И. Соболевского. – М. : Academia, 1935. – 422 с.
5. Всемирная история экономической мысли : в 6 т. / под ред. В. Н. Черковец, Е. Г. Василевского, А. Г. Худокормова и др. – М. : Мысль, 1987-1997. – Т. 1 : От зарождения экономической мысли до первых теоретических систем политической экономии. – 1987. – 606 с.
6. Аристотель. Политика / пер. с древнегреч. С. А. Жебелева // Аристотель. Сочинения : в 4 т. / пер. с древнегреч. и общ. ред. А. И. Доватура. – М. : Мысль, 1975-1984. – Т. 4. – 1983. – 830 с.
7. Там же.
8. Древнекитайская философия : собр. текстов : в 2 т. / вступ. ст.: В. Г. Буркова, М. А. Титаренко; АН СССР; Ин-т философии. – М. : Мысль, 1972-1973. – Т. 1. – 1972. – 364 с. – (Философское наследие).
9. Всемирная история экономической мысли : в 6 т. / под ред.: В. Н. Черковец, Е. Г. Василевского, А. Г. Худокормова и др. – М. : Мысль, 1987-1997. – Т. 1 : От зарождения экономической мысли до первых теоретических систем политической экономии. – 1987. – 606 с.
10. Феоктистов В. Ф. Философские и общественно-политические взгляды Сюнь-цзы : Исследование и перевод / В. Ф. Феоктистов. – М. : Наука, 1976. – 292 с.
11. Штейн В. М. Гуань-цзы : Исследование и перевод / В. М. Штейн; пер. с древнекитайского В. М. Штейн; отв. ред. Н. И. Конрад. – М. : Изд-во восточной литературы, 1959. – 380 с.
12. Там же.
13. Dupont F. Daily Life in Ancient Rome / F. Dupont. – Oxford : Wiley-Blackwell, 1994. – 328 p.
14. Федоров-Давыдов Г.А. Монеты – свидетели прошлого : популярная нумизматика / Г.А. Федоров-Давыдов. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1985. – 173 с.
15. Cowell F. R. Everyday Life in Ancient Rome / F. R. Cowell. – London : BT Batsford Ltd., 1961. – 207 p.
16. Гиро П. Частная и общественная жизнь римлян / П. Гиро. – СПб. : Алетейя, 1995. – 598 с.

Королева Н.В., Бесарабов В.О.

УДК 332.1(477.62)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ДИНАМІКА, ФАКТОРИ ВПЛИВУ (НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Актуальність теми. Спрямованість розвитку України на інтеграцію у світові суспільно-економічні процеси у новому тисячолітті потребує нових підходів до використання економічного, людського та природно-ресурсного потенціалу регіонів. Крім того, в сучасних умовах, коли макроекономічна ситуація схильна до серйозних коливань під впливом негативних факторів, проблеми розвитку провідних регіонів, зокрема Донбасу, заслуговують на особливу увагу.

За результатами дослідження конкурентоспроможності 12-ти регіонів України, проведеного Всесвітнім Економічним Форумом у 2010 р., оцінка Донецької області (4,07 бали) є середньою по Україні, знаходиться на рівні Сумської області і таких країн як Ботсвана та Єгипет [1]. Це суперечить традиційному уявленню про Донбас як один з найбагатших регіонів України і може свідчити про наявність незадіяних і неефективне використання наявних ресурсів. Проведення моніторингу показників розвитку областей з метою подолання їх депресивності визначено одним із заходів плану на 2011 р. щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р. Саме існування тісного причинно-наслідкового зв'язку між

ступенем розвитку провідних регіонів і добробутом всієї країни обумовлює необхідність аналізу соціально-економічного потенціалу Донецької області і виявлення можливостей її розвитку.

Окремі аспекти проблеми соціально-економічного потенціалу досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, Ансофф І., Грейсон Дж., Данилишин Б., Портер М., Бойко Е., Онікієнко В., Павлов В., Падалка В. та інші. Разом із тим, методологія і науково-методичні основи формування та реалізації соціально-економічного потенціалу регіону залишаються недостатньо розробленими.

Метою статті є дослідження сутності поняття «соціально-економічний потенціал регіону», визначення проблем розвитку Донецької області та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності використання соціально-економічного потенціалу регіону.

Поняття «економічний потенціал» господарства широко використовується в літературі та практичній діяльності; це багатогранна і складна економічна категорія, концептуальні засади дослідження якої поки що не можна вважати остаточно сформованими. Її введення в науковий оборот обумовлено, з одного боку, усвідомленням обмеженості ресурсів для економічного зростання, з іншого боку – прагненням увести в дію додаткові резерви й стимули, закладені в структурі системи або діяльності, однак, не реалізовані на практиці.

Термін «потенціал» походить від латинського слова «potential», що в перекладі означає «сила», «міць», або від французького слова «potentiel» – «здатний». Потенціал розглядається як сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані в певній сфері. Потенціал – це не лише те, що виявлено, а і ресурси, що існують в прихованому вигляді та можуть бути задіяні за певних умов.

Економічний потенціал регіону відображає його сукупну матеріальну базу, враховує як вартісну оцінку майна, розташованого в межах територіальної одиниці, так і якісні характеристики, що визначають можливості використання ресурсів з метою соціально-економічного розвитку. У словнику-довіднику «Регіональна економіка» автори Богорад О. Д., Невелєв О. М., Падалка В. М. і Підмогильний М. В. ототожнюють соціально-економічний потенціал території з її економічним потенціалом – сукупною здатністю галузей регіонального господарства виробляти продукцію, здійснювати капітальне будівництво, перевозити вантажі, надавати послуги населенню [2]. В Економічній енциклопедії під редакцією Мочерного С. В. економічний потенціал визначається як комплексна характеристика рівня економічної могутності нації, наявних ресурсів і можливостей забезпечувати розширене відтворення, суспільні потреби та соціально-економічний прогрес [3].

Одним із найважливіших джерел розвитку суспільства є його соціальний потенціал. Він включає сукупність соціальних факторів, що визначають напрям і темпи розвитку матеріальних і духовних аспектів людського життя. Серед вчених немає єдиної точки зору щодо визначення сутності соціального потенціалу і методів його оцінки, хоча проблема розкриття змісту, рівнів, структурних елементів і зв'язків між ними має давні традиції у вітчизняній науці. Ця проблема вперше з'явилася в руслі вивчення соціально-економічного потенціалу. Дослідження соціального потенціалу відносилось, насамперед, до вивчення трудового потенціалу. Результати досліджень продемонстрували неможливість пізнання закономірностей формування і розвитку економічного потенціалу в рамках лише тільки економічної теорії, що пов'язано з необхідністю врахування «людського фактора». Тому з плином часу предметна область аналізу соціального потенціалу значно розширилася.

Під соціально-економічним потенціалом в економічній науці, як правило, розуміють сукупну характеристику ресурсних можливостей у тій чи іншій сфері господарювання. Поняття «соціально-економічний потенціал регіону» відображає здатність ресурсів, засобів і можливостей, розташованих на певній території, вирішити завдання або досягти поставленої мети. У загальному розумінні, соціально-економічний потенціал можна розглядати як сукупність соціально-економічних факторів, джерел, стимулів, форм підвищення ефективності використання продуктивних сил. Шніпер Р. І. визначає соціально-економічний потенціал як «сукупність елементів національного багатства, задіяних у регіональному відтворювальному процесі» [4]. Автори «Сучасного економічного словника» Райзберг Б. А. і Лозовський Л. Ш. не виокремлюють поняття «соціально-економічний потенціал», але дають визначення термінів «виробничий потенціал» і «трудова потенціал». Під першим автори розуміють наявні і потенціальні можливості виробництва, наявність факторів виробництва, його забезпеченість ключовими видами ресурсів. Під другим – наявні в теперішній час і очікувані в майбутньому трудові можливості, що характеризуються кількістю працездатного населення, його професійно-освітнім рівнем, іншими якісними характеристиками [5].

При визначенні сутності категорії «соціально-економічний потенціал регіону» слід враховувати не тільки ресурси та напрями їх використання, а і ступінь розвитку економіки регіону, а також стимулюючий або дестимулюючий вплив регіональної соціально-економічної політики.

Неоднозначність трактування сутності та структури «соціально-економічного потенціалу» приводить до множинності його оцінок. Так, Лукін С. О. виділяє наступні складові економічного потенціалу: інвестиційний, інноваційний, трудовий, природно-ресурсний та експортний [6].

Щуков В. Н. вважає, що економічний потенціал складається з природно-ресурсного (еколого-економічного), виробничого, інноваційного, освітнього (інтелектуального) і трудового (кадрового) потенціалу [7].

На думку авторів, цей перелік доцільно було б доповнити ще одним структурним елементом – інституційним потенціалом у найширшому розумінні терміну «інститут». Адже регіон можна розглядати як соціально-економічну, просторову цілісність, що характеризується системою інститутів, структурою

виробництва, наявністю всіх форм власності і місцевих органів управління, концентрацією населення, робочих місць, умов духовного життя людини [8]. Звідси можна зробити висновок, що розвиток соціально-економічної системи залежить не тільки від матеріально-речової та кадрової бази виробництва, а і від рівня розвитку суспільних відносин в усіх сферах життя: якості правового забезпечення, захищеності прав власності, організації системи управління сталим розвитком регіону. Поряд з цим важливе значення мають історичні, національні і соціокультурні умови, в яких відбувається процес розширеного виробництва, або інституційний потенціал регіону.

З огляду на те, що під «соціально-економічним потенціалом» прийнято розуміти як наявні та приховані можливості зростання, так і рівень досягнутого соціально-економічного розвитку, показники для оцінки соціально-економічного потенціалу, на нашу думку, можна розділити на дві групи: факторіальні та результативні.

Індикатори першої групи характеризують природні, людські, матеріальні, фінансові, організаційні та інноваційні ресурси розвитку. До них відносяться:

- середньорічна чисельність зайнятих в економіці;
- залишкова вартість основних фондів, рівень їх морального та фізичного зносу;
- інвестиції в основний капітал, у т.ч. на душу населення, структура інвестицій за джерелами надходження (внутрішні/зовнішні, державні/приватні), строками та інноваційною спрямованістю;
- видобуток корисних копалин відносно загального обсягу відвантажених товарів;
- надходження податкових платежів до державного бюджету від суб'єктів господарювання, зареєстрованих на території даного регіону;
- обсяг коштів на депозитних рахунках фізичних та юридичних осіб, відкритих у фінансових установах регіону;
- оборот споживчого ринку (торгівля, громадське харчування, оплатні послуги населенню);
- частка підприємств, які впроваджують інновації в свою діяльність.

Показники другої групи характеризують результати використання соціально-економічного потенціалу і включають наступні:

- валовий регіональний продукт (далі – ВРП);
- оборот підприємств, у т.ч. за видами (промисловість, сільське господарство, будівництво) і сферами (матеріальне і нематеріальне виробництво) економічної діяльності;
- фінансовий результат діяльності організацій;
- рівень життя населення:
- показники доходів населення (номінальні і реальні доходи населення, їх структура, грошові доходи на душу населення);
- мінімальні державні стандарти (прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, мінімальний рівень пенсій, соціальних виплат, відношення середнього розміру пенсії до мінімального рівня тощо);
- споживання населенням товарів і побутових послуг;
- показники забезпеченості населення послугами соціальної сфери: освіти, охорони здоров'я, культури, житлово-комунальних послуг та ін.;
- соціально-демографічні показники (тривалість життя, коефіцієнти народжуваності і смертності);
- показники зайнятості населення (рівні зайнятості та безробіття, галузева структура зайнятості та ін.).

Перш, ніж перейти до аналізу стану і динаміки соціально-економічного потенціалу Донецької області, зауважимо, що наведений перелік відображає лише основні індикатори соціально-економічного потенціалу регіону і не є повним. Адже будь-які інші показники, які більш детально характеризують стан і динаміку кожної зі складових соціально-економічного потенціалу (природну, матеріальну, людську, фінансову, інституційну, інноваційну) можуть бути використані для оцінки останнього. Наприклад, для оцінки фінансового потенціалу регіону можна аналізувати не тільки обсяг коштів на депозитних рахунках фізичних та юридичних осіб, а й їхню структуру (за видами валют та строками погашення), структуру і динаміку коштів на руках у населення та інші показники [див. 9].

Крім того, слід мати на увазі, що ступінь впливу факторіальних показників на результативні змінюється залежно від умов конкретного регіону і ступеня розвитку країни, до якої належить ця територія. Наприклад, розвиток високотехнологічних регіонів залежить, насамперед, від людського та інноваційного потенціалу (Каліфорнія, США; Німеччина, Японія). Першочерговим чинником розвитку сировинно-орієнтованих регіонів (агропромислових, вуглевидобувних тощо) є природно-кліматичні умови та матеріально-технічна база (південна Франція, Рурський басейн, центральна Україна, Донбас, Південний Урал та ін.). Відповідно, факторіальні показники мають коефіцієнт значущості, а результативні – коефіцієнт чутливості, які можна знайти за допомогою методу експертних оцінок та/або регресійного аналізу.

Дані про соціально-економічний розвиток регіонів України свідчать про те, що у масштабах національної економіки значення Донецької області є досить суттєвим. Регіон відіграє важливу роль у формуванні політичної та соціально-економічної ситуації в Україні, займає близько 9% території країни, концентрує 1/4 основних промислово-виробничих потужностей, забезпечує понад 80% обсягів вуглевидобування, виробництва чавуну, сталі й прокату чорних металів, 55% загальнодержавних вантажних і пасажирських залізничних перевезень, 30% обсягів експорту. Його восьмимільйонне населення складає більше, ніж 15% загальної кількості населення країни.

Розвиток Донецького регіону ускладнюється існуванням цілого ряду проблем, серед яких слід, перш за все, зазначити наступні: сировинна орієнтованість галузевої структури регіону (вугілля, метал, хімічна мінеральна сировина тощо); неманевреність галузей спеціалізації (вуглевидобувної, металообробної, хімічної промисловості); незадовільний стан основних виробничих потужностей; недостатня розвиненість аграрного сектору; низький рівень розвитку сфери послуг; загрозлива екологічна ситуація; незадовільний стан моноструктурних шахтарських міст і селищ (занедбана забудова, старіння житлово-комунальних комунікацій, проблеми з водо- і теплопостачанням).

Слабкий розвиток аграрного сектору зумовлений відчуженням значних земельних площ з метою несільськогосподарського використання, низькими темпами рекультивациі земель, нераціональним використанням вторинних ресурсів. Тому, незважаючи на сприятливі в цілому ґрунтово-кліматичні умови, Донбас імпортує велику кількість видів продовольчих товарів.

Значну шкоду земельним ресурсам і навколишньому середовищу наносить забруднення агрохімікатами, а також техногенними викидами індустріальних ареалів, які розповсюджуються на десятки кілометрів у сільській місцевості. Донецький регіон є лідером за цими параметрами в Україні. Так, у 2010 р. в атмосферне повітря області потрапило майже 1600 тис. тон викидів забруднюючих речовин і діоксиду вуглецю (з яких 87% генеруються стаціонарними джерелами), тоді як, наприклад, цей показник менше у Херсонській та Кіровоградській областях у 22, Волинській та Рівненській – у 28, в Чернівецькій області – у 36 разів [10].

Дія техногенних чинників (фільтрація з відстійників, підпір водосховищ, зрошення та осушення земель) призводить до порушення режиму підземних вод. В результаті відбувається затоплення відроблених шахт та інших підземних виробок, підтоплення шахтарських селищ, збільшення водовідливу сольових шахтних вод у річки, масове забруднення підземних вод промисловими стоками. За прогнозами гідрологів, у найближчі роки понад 90% підземних вод Донбасу буде втрачено, якщо не буде вжито відповідних заходів.

Для визначення стратегічних напрямів підвищення ефективності використання соціально-економічного потенціалу необхідно, перш за все, розглянути структуру промисловості (рис.1). Галузева структура Донецької області орієнтована переважно на сировинну базу (вугілля, метал, хімічну мінеральну сировину тощо).

Однак, галузі спеціалізації економіки Донбасу є неманевреними й опосередковано стримують загальну структурну трансформацію виробництва. За останні десятиліття обсяги видобутку вугілля знижувалися. Головна причина полягає у вкрай незадовільному стані шахтарського фонду України та низьких темпах його оновлення внаслідок нестачі інвестиційних ресурсів. Значно уповільнилось оновлення потужностей за рахунок будівництва і введення в дію нових шахт. За останні 20 років у регіоні не було закладено жодної шахти. Підтримання потужностей діючих шахт здійснюється практично без проведення необхідних капітальних робіт з вдосконалення гірничого господарства, проектно-планувальних рішень та їх параметрів. Середня виробнича потужність шахти в Донбасі становить менше 2000 тон на добу, що в 2-3 рази менше, ніж у вугільних басейнах, розташованих на території країн СНД. При цьому 1/4 частина шахт мають виробничу потужність, меншу ніж 1000 тон, що менше за одиничну продуктивність сучасних виймальних комплексів. У Донбасі більше ніж половина вугілля видобувається на шахтах з глибиною понад 600 м, у тому числі близько 15% – з глибини понад 1000 м, тобто на багатьох шахтах глибина стволів значно менша порівняно з глибиною ведення робіт. Внаслідок цього спостерігається збільшення ступінчастості транспорту, ускладнення транспортних та вентиляційних схем, деконцентрація гірничих робіт, розтягнутість комунікацій тощо.

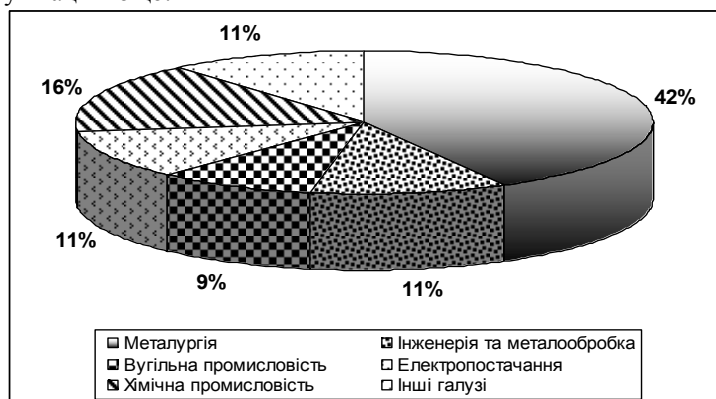

Рис. 1. Структура промисловості Донецького регіону

Аналіз структури промисловості дозволяє зробити висновок, що галузева структура Донецького регіону склалася в цілому досить гармонічно. Однак, занадто низкою, на наш погляд, є частка машинобудування (11%), адже саме воно є галуззю спеціалізації багатьох провідних країн світу. Пріоритетними для регіону повинні стати підприємства, що випускають високотехнологічну продукцію машинобудування.

В процесі дослідження соціально-економічного потенціалу важливо проаналізувати концентрацію галузей виробництва. Як свідчать дані табл. 1, переробна промисловість є ключовою в Донецькому регіоні, концентрація таких підприємств збільшується досить швидкими темпами. З таблиці можна побачити тенденцію поглиблення регіональної диференціациі соціально-економічного розвитку, внаслідок чого

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ДИНАМІКА, ФАКТОРИ
ВПЛИВУ (НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

розвивається поділ регіонів на такі, що активно розвиваються, і стагнаційні. З огляду на це, головною метою державної регіональної політики на сучасному етапі має бути інтеграція регіонів у єдиний духовний, гуманітарний, політичний та економічний простір при збереженні регіонального різноманіття.

Таблиця 2. Концентрація галузей виробництва за регіонами, у відсотках

Секторальна структура регіонального господарства	Рік	Донецький	Придніпровський	Східний	Причорноморський	Центральний	Поліський	Поліський	Карпатський
Промисловість, у тому числі:	2000	0,51	0,21	0,25	0,01	0,00	0,06	0,03	0,08
	2005	0,43	0,29	0,31	0,02	0,00	0,09	0,06	0,10
	2010	0,38	0,33	0,29	0,02	0,00	0,06	0,07	0,12
- обробна	2000	6,05	6,50	4,11	4,18	3,68	3,08	3,30	3,24
	2005	8,69	5,75	7,69	4,71	4,46	4,02	4,04	4,07
	2010	9,14	7,87	6,21	4,77	4,53	3,78	4,12	4,45
- виробництво і розподіл електроенергії, водо- і газопостачання	2000	0,44	0,37	0,29	0,20	0,61	0,30	0,28	0,20
	2005	0,13	0,12	0,16	0,12	0,08	0,16	0,11	0,15
	2010	0,09	0,12	0,09	0,10	0,04	0,16	0,08	0,14
Фінансова діяльність	2000	0,03	0,17	0,26	0,16	0,32	0,05	0,05	0,16
	2005	0,23	0,31	0,29	0,18	0,22	0,14	0,11	0,18
	2010	0,44	0,37	0,35	0,19	0,21	0,17	0,14	0,21
Сільське господарство	2000	1,06	1,98	2,52	2,24	0,66	4,30	4,82	2,93
	2005	0,48	1,04	0,83	1,15	0,23	1,81	2,07	1,36
	2010	0,33	0,57	0,71	0,84	0,14	1,20	1,42	0,90

Протягом останніх років спостерігається позитивне сальдо експорту та імпорту Донецького регіону відносно інших областей України (табл. 2). У структурі експорту в області переважають вугілля, кам'яновугільний кокс, електроенергія, підіймно-транспортне обладнання, тепловози, вагони, мінеральні добрива, сода та інше. Основними статтями імпорту є залізна і марганцева руди, нафта, природний газ, обладнання, продукція деревообробної, легкої та харчової промисловості. Як свідчать дані Табл. 3, Донецька і Луганська області забезпечують близько 32% експорту країни. У географічній структурі експортно-імпортних операцій переважають Китай, США, Тайвань, Туреччина, але головним торговим партнером району традиційно залишається Російська Федерація, частка якої в зовнішньому обороті становить більше 30%. Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків Донбасу на сучасному етапі дещо сповільнюється. Так, значно гальмують організацію експортних зв'язків антидемпінгові операції, які проводяться проти підприємств чорної металургії району компаніями-конкурентами із США і Європи. У свою чергу, Російська Федерація застосовує ряд протекціоністських заходів (квоти, ліцензії) до продукції чорної металургії і трубного виробництва.

Основною проблемою соціально-економічного розвитку Донецького регіону залишається висока концентрація промислового виробництва. Це зумовлює найбільшу в країні урбанізацію територій і одну з найскладніших екологічних ситуацій, хоча і сприяє високому розвитку продуктивних сил району у межах України. Загострення цієї проблеми відбувається під впливом природно-економічних та історичних причин, а також внаслідок структурної політики, яка проводиться останнім часом. Згідно з цією політикою капітальні вкладення в основному орієнтовані на галузі спеціалізації району, які відіграють важливу роль у міжнародному поділі праці, тобто, в першу чергу, у важку промисловість. Для підвищення ефективності функціонування суспільно-господарського комплексу Донецької області необхідно провести комплексну реструктуризацію і технічне переоснащення вугільної промисловості, технічну реконструкцію таких базових галузей, як чорна і кольорова металургія, хімічна промисловість, машинобудування і електроенергетика. Для ліквідації галузевих диспропорцій у розвитку промисловості необхідно нарощувати потужність легкої та харчової промисловості.

Таблиця 2. Експорт-імпорт товарів за провідними регіонами країни у 2010 р.

	Експорт			Імпорт			Сальдо
	млн. дол. США	у % до 2009р.	у % до загального обсягу	млн. дол. США	у % до 2009р.	у % до загального обсягу	
Україна, всього	51430,5	129,6	100,0	60739,9	133,7	100,0	-9309,4
Автономна Республіка Крим	563,3	132,4	1,1	326,7	174,3	0,5	236,6
Області:							
Дніпропетровська	8021,9	154,3	15,6	5387,7	150,2	8,9	2634,2

	Експорт			Імпорт			Сальдо
	млн. дол. США	у % до 2009р.	у % до загального обсягу	млн. дол. США	у % до 2009р.	у % до загального обсягу	
Донецька	13126,3	140,7	25,5	3067,6	158,5	5,1	10058,7
Запорізька	3210,0	118,2	6,2	1363,0	118,9	2,2	1847,0
Київська	1301,9	124,8	2,5	3018,1	138,9	5,0	-1716,2
Луганська	3324,3	176,2	6,5	1119,0	151,6	1,8	2205,3
Одеська	1684,4	116,6	3,3	3520,3	135,4	5,8	-1835,9
Полтавська	2219,7	175,6	4,3	1066,2	178,5	1,8	1153,5
Харківська	1433,2	109,6	2,8	1834,1	126,4	3,0	-400,9
Херсонська	350,4	99,7	0,7	161,2	129,2	0,3	189,2

Динаміка валового регіонального продукту (ВРП) провідних областей України (табл. 3) свідчить про те, що найбільшу питому вагу в сукупному обсязі ВВП країни займають Донецька, Запорізька, Луганська, Дніпропетровська області. Проте темпи росту ВРП Луганської та Запорізької області значно менше, ніж у Донецькій та Луганській областях. В Україні відзначається висока нерівномірність розподілу ВРП, істотна перевага промислових регіонів над аграрними.

Таким чином, достатньо важливим для стратегії розвитку регіону має бути розуміння того, що трансформація повинна бути пов'язана зі створенням нових галузей виробництва, які в перспективі стануть галузями спеціалізації і дадуть можливість вийти регіону на якісно новий шлях розвитку – інформаційний.

Таблиця 3. Валовий регіональний продукт провідних промислових областей України

	2006		2007		2008		2009		2010	
	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %	Обсяг, млн. грн.	Питома вага, %
Україна, всього	345113	100	441452	100	544153	100	720731	100	948056	100
Донецька	45617	13,2	58044	13,1	72361	13,3	92093	12,8	117646	12,4
Луганська	14672	4,3	19716	4,5	24159	4,4	32280	4,5	42985	4,5
Запорізька	15255	4,4	19968	4,5	24787	4,6	33158	4,6	42445	4,5
Дніпропетровська	30040	8,7	41227	9,3	52347	9,6	71173	9,9	104687	11,0

Вдосконалення використання соціально-економічного потенціалу, на нашу думку, повинно передбачати реалізацію наступних заходів:

- розвиток на якісно новій основі традиційних для регіону виробництв (модернізація шахт, перехід металургійного виробництва на нові технології тощо);
- суттєве збільшення питомої ваги середньо- і високотехнологічних виробництв, насамперед, у машинобудуванні та хімії, на основі перепрофілювання існуючих і створення нових підприємств, зокрема індустріальних парків;
- формування інноваційного комплексу шляхом створення мережі технологічних парків;
- розвиток імпортозамінних виробництв товарів масового споживання;
- створення мережі сучасних підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в зонах її виробництва;
- формування сучасного комплексу виробництв будівельних матеріалів, тісно пов'язаних з утилізацією відходів вугільної промисловості і металургії;
- створення сучасної транспортної інфраструктури (особливо для проведення фінальної частини ЄВРО-2012);
- реконструкція підприємств, галузей спеціалізації, які мають незначний знос основних фондів і які можуть стати рентабельними після реконструкції;
- формування бюджету регіону з урахуванням можливості реструктуризації старих галузей виробництва на основі новітніх технологій і сучасного обладнання;
- закриття підприємств галузей спеціалізації, які мають значний знос основних фондів; вирішення соціальних проблем такого роду підприємств (перекваліфікація працівників, переселення тощо);
- підтримка підприємств базових галузей промисловості з боку держави виключно у напрямі підвищення їх конкурентоспроможності;
- заохочення переорієнтації діяльності великих національних бізнес-структур на стратегію диверсифікації бізнесу та переливу капіталу з традиційних галузей в альтернативні та наукоємні.

Зазначені напрямки розвитку Донецького регіону дозволять окреслити коло конкретних господарських об'єктів, розвиток яких у перспективі здатний забезпечити перехід економіки області до інноваційної моделі. Необхідно відзначити, що бажані позитивні зрушення будуть залежати не лише від заходів у сфері макроекономічної структурної політики, а й насамперед від системності дій у різних сферах регіональної економічної політики.

Джерела та література:

1. Рейтинг конкурентоспроможності областей України : Київ – лідер, Черкаси – аутсайдер : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsru.ua/finance/27may2008/oblast.html>.
2. Регіональна економіка : слов.-довід. / О. Д. Богорад, О. М. Невелєв, В. М. Падалка, М. В. Підмогильний; за ред. М. В. Підмогильного. – К. : НДІСЕП, 2004. – С. 72-73.
3. Економічна енциклопедія : у 3 т. / ред. Рада: Б. Д. Гаврилишин (голова) та ін., редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін., кер. проекту В. І. Теремко. – К., Тернопіль : Академія; Акад. нар. госп-ва, 2000. – Т. 3. – С. 178.
4. Шнипер Р. И. Регион : экономические методы управления / Р. И. Шнипер. – Новосибирск : Наука, 1991. – С. 49.
5. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева; под ред. д.э.н., проф. Б. А. Райзберга. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Инфра-М, 2002. – С. 307, 405. – (Библиотека словарей ИНФРА-М).
6. Лукін С. О. Економічний потенціал регіону та регулювання його розвитку : автореф. дис. ... к.е.н. / С. О. Лукін; Нац. Академія наук України; Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2001. – С. 9.
7. Щуков В. Н. Экономический потенциал регионов России и эффективность его использования : учеб. пособие / В. Н. Щуков. – Иваново : ИГТА, 2002. – С. 5.
8. Цыренов А. Р. Механизм государственного воздействия на формирование институциональной среды экономики региона / А. Р. Цыренов, В. Е. Сактоев, Е. Д. Цыренова; под. ред. д.э.н., проф. А. И. Попова. – Улан-Удэ : Изд-во ВСГТУ, 2004. – 232 с.
9. Королева Н. В. Аналитический инструментарий исследования рынка сбережений домашних хозяйств : [Электронный ресурс] / Н. В. Королева // Состояние и проблемы учета, контроля и анализа в условиях транзитивной экономики : материалы II Междунар. науч.-практ. интернет-конф. (г. Донецк, 10 июня 2010 г.). – Режим доступа : http://www.donduet.edu.ua/docs/2010/konf/10_06_10_analiz.doc.
10. Розраховано авторами за даними Держкомстату України. Державна служба статистики України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Лєпа Р.Н., Устинов Е.А.

УДК 330.8

ВЫЯВЛЕНИЕ ИНТЕНЦИОНАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ АГЕНТОВ УПРАВЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ОСВОЕНИЯ НОВЫХ РЫНКОВ СБЫТА ПРОМЫШЛЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

Центральное место в процессе освоения новых рынков сбыта промышленной продукции занимает изучение процессов принятия потребительского решения и факторов, опосредующих потребительский выбор. Предпочтение в экономике – это всегда выбор экономических субъектов в силу их преимуществ относительно доступных альтернатив [1]. Потребительские предпочтения рассматриваются как частный вид процесса принятия решения, выбора между несколькими альтернативами.

Исследователи изучают поведение потребителя в рамках существующих теоретических направлений экономических, поведенческих и социальных наук [2-6]. Акцент в этих исследованиях делается на понимании и объяснении глубоких индивидуальных и социальных мотивов, побуждающих людей делать определенный выбор. Ключевой проблемой при этом является выделение причин предпочтения того или иного товара или услуги [1, 7–11].

Изучению потребительского поведения работы Г. Саймона [12], Дж. Шэкла [13], Дж. Акерлофа [14], Дж. Стиглера [15], Г. Беккера [16], Дж. фон Неймана [17], Дж.Ф. Энджела, Р.Д. Блэкуэлла [18], Р. Г. Д. Аллена и Дж.Р. Хикса [19], С. Лиштенштейна, П. Словик [20], М.Алле [21], Д. Канемана и А. Тверски [22]. При этом особое внимание уделяется формированию потребительских предпочтений экономических субъектов. Однако в основном работы исследователей посвящены изучению причин и результатов принятия решений экономическими субъектами. Вместе с тем, вопросы выявления интенциональных особенностей агентов управления в процессе принятия экономических решений при освоении новых рынков сбыта промышленной продукции освещены исследователями не в полной мере.

Целью статьи является выявление интенциональных особенностей агентов управления в процессе освоения новых рынков сбыта промышленной продукции.

При внедрении продукции предприятия на новые рынки сбыта, когда собственная сбытовая система еще не создана, актуальной становится система сбыта продукции через независимых посредников – дилеров. Налаживание связей с независимыми сбытовыми организациями может способствовать вытеснению с рынков конкурирующих предприятий, которые сотрудничают с теми же организациями на менее выгодных условиях.

Сбытовая деятельность предполагает наличие торговой коммуникации предприятия, т.е. передачу торговой информации от производителя потребителю.